

ЕКОНОМІЧНІ І ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ВТРАТИ ТА МАЙБУТНІ НАСЛІДКИ

Череп А.В., д.е.н., професор, Белінська К.Д.

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

Cherep_a_v@mail.ru, Belini93@mail.ru

*Біда не в тому, що економісти не вміють передбачати,
а в тому, що політики вимагають занадто оптимістичних прогнозів*

Рудольф Пеннер

Показано причини (збудники) політичних та економічних конфліктів, проаналізовано основні механізми їх прояву, запропоновано визначення категоріям: політичний, економічний конфлікт. Розкрито зв'язок політичних конфліктів з економічними і пояснено, чому вони почали виникати частіше. Досліджено об'єкти та суб'єкти конфліктів та визначено суперечності «економіка-політика», встановлено взаємозв'язок економіки і політики: їх позитивні та негативні характеристики. Розглягнуто економічні та політичні конфлікти на прикладі взаємовідносин між Україною та Росією, Росією та іншими країнами. Поставлено питання щодо взаємозв'язку держав між собою. Доведено, що ні ескалація внутрішньополітичної напруги в Україні, ні колапс української економіки, ні інтервенція Росії в Україні не є стратегічно вигідною для російської економіки. Виокремлено ті сигнали, які держави-члени Європейського Союзу, а також США повинні дати і вже дали Уряду Росії, послаблюючи послідовну руйнівну політику Кремля. При калькуляції витрат на російську торговельну війну проти України російський уряд повинен врахувати економічні втрати, дипломатичні конфлікти і політичну напругу у відносинах Росії з Заходом. Обґрунтовано втрати російської економіки й бюджету у зв'язку з агресивною конфліктною політикою Путіна в Україні. Виокремлено негативний вплив відтоку інвестицій на економічний розвиток російської економіки. Проаналізовано проблеми формування стабілізаційної економіки в умовах сучасної політичної ситуації в країні. Обґрунтовано необхідність пошуку шляхів виведення країни з даного кризового становища. Запропоновано проводити історичні паралелі з метою передбачення наслідків таких подій для всіх країн учасників.

Ключові слова: економічний конфлікт, політичний конфлікт, міжнародні відносини, втрати, економічна ізоляція, політична ізоляція, економічна політика.

Череп А.В., Белинская К.Д. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ КОНФЛИКТЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ: ПОТЕРИ И ПОСЛЕДСТВИЯ / *Запорожский национальный университет, Украина*

Показаны причины (возбудители) политических и экономических конфликтов, проанализированы основные механизмы их проявления, предложено определение категориям: политический, экономический конфликт. Раскрыта связь политических конфликтов с экономическими и объяснено, почему они начали возникать чаще. Исследованы объекты и субъекты конфликтов и определены противоречия «экономика-политика», установлена взаимосвязь экономики и политики: их положительные и отрицательные характеристики. Рассмотрены экономические и политические конфликты на примере взаимоотношений между Украиной и Россией, Россией и другими странами. Поставлен вопрос о взаимосвязи государств между собой. Доказано, что ни эскалация внутривнутриполитического напряжения в Украине, ни коллапс украинской экономики, ни интервенция России в Украине не является стратегически выгодной для российской экономики. Выделены те сигналы, которые государства-члены Европейского Союза, а также США должны дать и уже дали Правительству России, ослабляя последовательную разрушительную политику Кремля. При калькуляции расходов на российскую торговую войну против Украины российское правительство должно учесть экономические потери, дипломатические конфликты и политическое напряжение в отношениях России с Западом. Обоснованы потери российской экономики и бюджета в связи с агрессивной конфликтной политикой Путина в Украине. Выделено негативное влияние оттока инвестиций на экономическое развитие российской экономики. Проанализированы проблемы формирования стабильной экономики в условиях современной политической ситуации в стране. Обоснована необходимость поиска путей вывода страны из данного кризисного положения. Предложено проводить исторические параллели с целью предвидения последствий таких событий для всех стран участников.

Ключевые слова: экономический конфликт, политический конфликт, международные отношения, потери, экономическая изоляция, политическая изоляция, экономическая политика.

Cherep A.V., Belinskaya K.D. ECONOMIC AND POLITICAL CONFLICTS IN THE PRESENT STAGE: LOST AND FUTURE IMPLICATIONS / *Zaporizhzhya national university, Ukraine*

The causes (pathogens) political and economic conflicts, analyzed the basic mechanisms of their expression, the definition proposed categories: political, economic conflict. Feedback disclosed political conflicts with economic and explained why they started to arise more frequently. Studied objects and subjects of conflicts and contradictions identified "economy-politics", the interrelation of economics and politics: their positive and negative characteristics. Razsmotrenno economic and political conflicts in the example of relations between Ukraine and Russia, Russia and other countries. Raised the question of the relationship between the states themselves. Proved that neither escalating political tensions in Ukraine, nor the collapse of the Ukrainian economy, nor the intervention of Russia in Ukraine is not strategically advantageous for the Russian economy. Highlights those signals that are members of the European Union and the United States should give and have given to the Russian government, weakening consistent destructive policies of the Kremlin. In calculating the cost of Russian trade war against Ukraine, the Russian government must take into account the economic losses, diplomatic conflicts and political tensions in Russia's relations with the West. Reasonable loss of the Russian economy and the budget in relation to aggressive conflict Putin's policy in Ukraine. Highlighted the negative impact of outflows on the economic development of the Russian economy. The problems of the formation of the stabilization of the economy under the conditions of the current political situation in the country. The necessity of finding ways to bring the country out of this crisis situation. It is proposed to draw historical parallels to anticipate the consequences of such events for all the participating countries.

Key words: the economic conflict, conflict in political, international relationships, potter, economic isolation, isolation political, economic policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення, сутичка) – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями.

Економічні конфлікти – це протистояння суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, класів) на основі протилежних економічних інтересів, які обумовлені положенням і роллю в системі суспільних відносин (приватної власності, влади). Іншими словами, це боротьба різних суспільних сил за вплив у сфері економіки: боротьба за економічні ресурси, ринки збуту. Основними суб'єктами економічних конфліктів є держави, економічні союзи, великі фінансові об'єднання.

Політичний конфлікт – зіткнення суб'єктів політики у їх взаємному прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, що пов'язані з досягненням чи перерозподілом влади, а також із зміною їхнього політичного статусу в суспільстві. Це боротьба різних суспільних сил за вплив в інститутах державної влади (Уряді, парламенті, місцевих і обласних органах управління). Суб'єктами політичних конфліктів виступають держави, міжнародні політичні союзи, політичні партії.

Визначальними суперечностями “економіка-політика” виступає економіка. Економіка первинна та визначає напрям діяльності політичних інститутів: уряду, політичних партій, громадських організацій. Суб'єкти господарювання структуруються в різні соціальні спільності зі своїми специфічними інтересами, переважно економічними. За будь-якою дією – індивідуальною чи суспільно значимою – стоять інтереси. Відстоювати їх в умовах плюралістичного суспільства, потрібні відповідні організаційні форми – політичні партії чи рухи, громадські організації, що виступають виразниками інтересів класів і соціальних спільностей. В умовах вільної економіки і найманої праці одні соціальні спільності більше, а інші менше здатні збільшувати і відстоювати свої інтереси. Арбітром, що утримує протиборство соціальних спільностей в межах цивілізованості та забезпечує певний баланс їхніх інтересів, виступають держава, уряд. Економічний процес формування і реалізації інтересів диктує урядовим структурам відповідну соціальну політику, спрямовану на узгодження суперечностей. Інакше виникають соціальні катаклізми, що загрожують основам існування держави. Усе це і дає підставу вважати політику концентрованим відображенням економіки.

Взаємозв'язок економіки і політики може бути позитивним і негативним. Це ми можемо зараз чітко бачити на фоні подій, що нас оточують та стали досить близькими для нас. Відтак не можливо ігнорувати такі події і треба шукати шляхи виходу з цієї ситуації.

Значною мірою некваліфіковані політичні рішення в країнах ринкової економіки та в тих, що тільки намагаються її сформувати, стають головними причинами виникнення в господарській практиці проблем. Економіст Джордж Стіглер підкреслює, що жодна з реальних економічних систем не досягає ідеальності [1]. Це стосується і ринкової моделі, якій властиве соціальне явище, що відоме як фіаско ринку. Однак ступінь неудосягнення ринку куди менше фіаско політики, до якого ведуть прорахунки в економічній політиці реальних суспільних систем. Отже, виникає необхідність проаналізувати ситуацію, що склалась задля її розуміння і вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми дослідження кризових явищ економічних і політичних конфліктів є досить актуальними на сучасному етапі. Підтвердженням цього є праці таких відомих зарубіжних та вітчизняних учених, як: К. Рейнхарт, К. Рогофф, Ш. Геффернан, К. Кіндлебергер [2], Ф. Мишкін, Д. Сакс [3], А. Шварц [4], О. Барановський [5], В. Геєць, А. Чухно [6] та ін. У своїх дослідженнях вчені-економісти значну увагу приділяють питанням виявлення сутності, природи, причин, видів та наслідків криз. Дуже багато праць присвячено напрямом подолання негативних наслідків криз. На даному етапі спостерігається кризовий стан, який характеризується політично-економічними наслідками, які необхідно проаналізувати з метою виходу з цієї ситуації з найменшими втратами.

Учені-економісти нарахували 39 міжнародних фінансових криз. Перша відбулася в 1618 р. і була пов'язана з фальшуванням монет, остання виникла у 2008 р. і частково триває понині. Починаючи з 30-х років минулого сторіччя, фінансові кризи виникають все частіше і стають руйнівнішими.

Сучасні теоретичні підходи до пояснення фінансових криз переважно ґрунтуються на дослідженні криз, які відбулися в США в 1930-1933 рр., у Південно-Східній Азії в 1997-1999 рр., у Латинській Америці і Росії в 1988 рр., у скандинавських країнах у 1988 р. і світової кризи 2008 р. У своїх дослідженнях вчені-економісти значну увагу приділяють питанням виявлення сутності, природи, причин, видів та наслідків криз. Дуже багато праць присвячено напрямом подолання негативних наслідків криз. На цьому етапі спостерігається кризовий стан, який характеризується політично-економічними наслідками, які необхідно проаналізувати з метою виходу з такої ситуації з найменшими втратами.

Нині економісти визначили і дослідили основні причини фінансових криз та їхні наслідки, опрацювали головні засади антикризової політики держави. Абсолютна більшість публікацій стосується аналізу впливу криз на національну економіку. Недостатньо уваги приділено теорії фінансових криз, великі розбіжності в трактуванні основних понять, пов'язаних з фінансовими кризами [5].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз економічних та політичних конфліктів, їх втрати та наслідки для різних країн світу. Дослідження основ суті економічних та політичних конфліктів зумовлює постановку таких цілей:

- обґрунтувати теоретичні засади основних причин (збудників) конфліктів між країнами;
- проаналізувати причини, що зумовлюють почастищення економічних та політичних конфліктів;
- спрогнозувати подальший розвиток відносин між країнами, що конфліктують.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянемо економічні та політичні конфлікти на прикладі відносин між Україною та Росією, Росією та іншими країнами. Економіка та політика – це дві взаємопов’язані рушійні сили, що правлять сучасним світом. Дуже важливим постає питання взаємозв’язку держав між собою, тобто їх співпраці. Але нехтування стосунками, які склалися історично, призводять до втрати досить великої кількості переваг Російської Федерацією, яка йде на необдумані кроки. Ще 8 листопада 2013 року Андреас Умланд написав, що маючи в перспективі такі серйозні наслідки й непрості для себе рішення, російський уряд може й не бути зацікавлений у фундаментальній дестабілізації ситуації в Україні і глибокому залученні у внутрішні українські справи. Якщо оцінювати тверезо, ні ескалація внутрішньополітичної напруги в Україні, ні колапс української економіки і, ще менш – можлива інтервенція Росії в Україну, на зразок її військового вторгнення в Грузію 2008 р., не є стратегічно вигідними для російської економіки. Описаний вище перебіг подій спричинив непередбачувано велику міжнародну й внутрішню реакцію на дії російського Уряду й піддасть певному ризику не тільки Українську державу, а й путінський режим.

Однак московське керівництво несамовито намагалося завадити підписанню Україною Угоди про асоціацію з ЄС цього або наступного року. Керівництво України ігнорувало ці загрози й підписало угоду, як і було заплановано, то в московського керівництва виникла спокуса скористатися переважанням своєї економічної потуги, щоб покарати Київ. Після наростання російсько-української риторичної конфронтації минулих місяців у московського керівництва може не бути іншого вибору, крім як продемонструвати розпаленій російській публіці свою послідовність, рішучість і принциповість. А коли українська економічна криза й політична ескалація відносин з Росією набирали швидкості, вже важко зупинити негативну спіраль, тобто взаємно посилювальні руйнівні тенденції, які, в найгіршому разі, можуть привести країну на шлях поділу, громадянської війни й військового втручання. Не можна забувати, що такі кризи й наступні криваві збройні конфронтації були скоріше правилом, а не винятком у країнах-наступниках колишніх комуністичних багатонаціональних держав – чи то на Західних Балканах, Північному й Південному Кавказі, чи в Центральній Азії. Виразно мирний характер пострадянського розвитку України, який досі помітно вирізняв Україну, може не зберегтися в майбутньому.

На фоні таких катастрофічних сценаріїв Європейський Союз, його держави-члени, а також США повинні дати Уряду Росії однозначні сигнали про те, що російський економічний тиск на Україну – неприпустимий. Зокрема, вони повинні чітко дати зрозуміти, що при калькуляції витрат на російську торговельну війну проти України російський Уряд має враховувати й наступні економічні втрати, дипломатичні конфлікти й політичну напругу у відносинах Росії з Заходом. У той час як в Україні мало дієвих економічних важелів тиску на Росію, сума різних торговельних, інвестиційних, фінансових та інших відносин між Росією і Заходом – істотна.

Часткова залежність російської економіки й бюджету від стабільного співробітництва із Заходом (особливо в енергетиці, але також і в широкому діапазоні інших сфер – економічних, політичних, наукових тощо) наділяє ЄС і США певною відповідальністю. Захід повинен використати відповідні важелі свого впливу, щоб підвищити для російського Уряду ціну її економічної конфронтації з Україною. Здійснюючи це завдання, ЄС і Сполучені Штати таким чином не тільки збережуть стабільність Української держави, а й захистять власний корінний інтерес у політичній стабільності в Східній Європі. Завчасно попередивши російський Уряд про всі наслідки російсько-української торговельної війни для самої Росії, Захід діятиме і в інтересах російського народу, запобігаючи глибокому відчуженню між двома "братніми народами" України і Росії в результаті їхньої ймовірної торговельної (а можливо, в подальшому навіть справжньої) війни [7]. У 2014 році було знижено обсяги експорту природного газу з Росії (рис. 1).

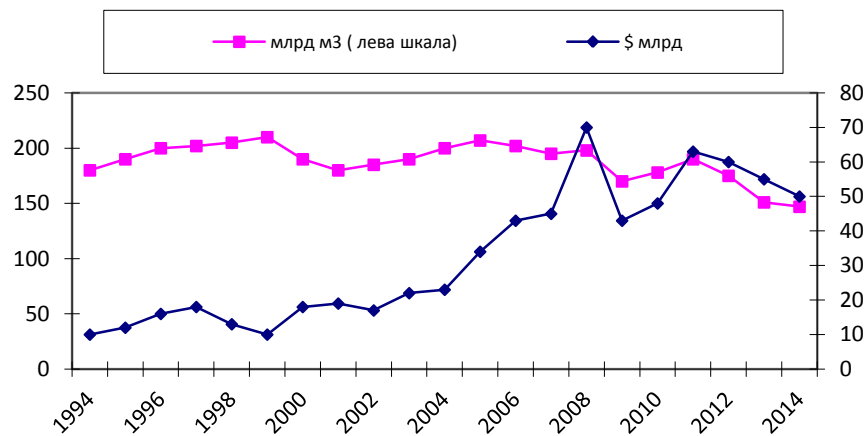

Рис. 1. Обсяг експорту природного газу з Росії [8]

На зниження обсягів експорту природного газу у 2012-2013 рр. з Росії вплинули ціни (рис. 2), а у 2014 р. зниження фактичних обсягів потавки. Одним із важелів впливу на дії російського Уряду є зняття ЄС ембарго Ірану на імпорту нафти до країн Євросоюзу та деяких інших країн, знизивши залежність Європи від нафти та газу Росії. Ембарго на іранську нафту у 2012 році викликало підвищення попиту на російські енергоносії. Основними імпортерами стали італійська компанія «Eni» і турецька «Turgas», які більше за інших залежали від іранської нафти. Російська «Urals» схожа за якістю з іранською нафтою, до того ж широко представлена на спотовому ринку, що зробило її ідеальною заміною. Отже, відміна ембарго призведе до протилежних наслідків.

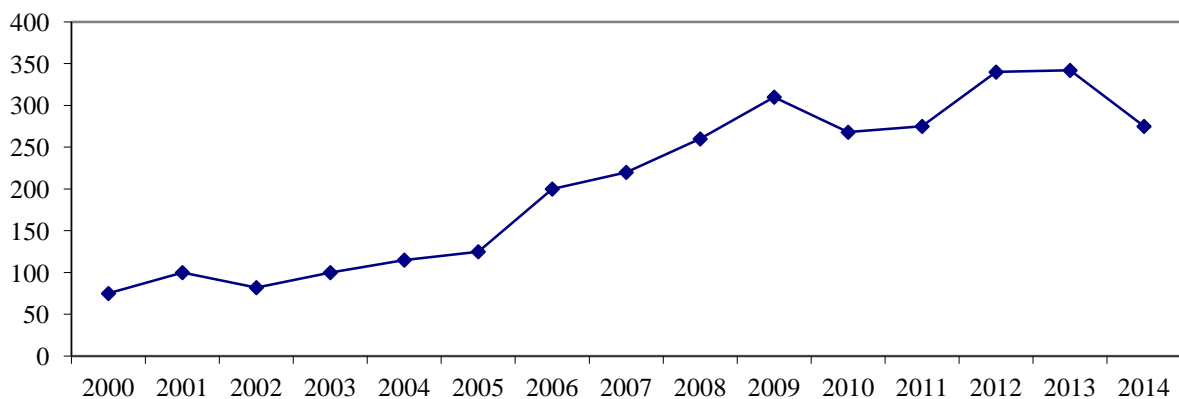

Рис. 2. Середня експортна ціна за природний газ з Росії \$ за тисячу м³ [8]

Нинішнє керівництво Кремля вважає, що царське й радянське минуле України та інших пострадянських країн означає, що вони, через їхню спільну історію, і в майбутньому мають коритися Уряду Російської Федерації. Справді, можна аргументувати, що загальний трагічний досвід боротьби проти іноземних воєнних вторгнень, наприклад наполеонівської Франції чи гітлерівської Німеччини, а також гноблення всіх радянських націй під час сталінізму, створює спільну історію страждань народів колишньої імперії. Однак це популярне в Росії трактування історії цілеспрямовано ігнорує багато проблематичних моментів у царській і радянській національній політиці. Воно не враховує, зокрема, того факту, що неросійські народи й культури, не в останню чергу й українська, мали інший статус і при романовському, і при комуністичному режимах, ніж етнічні росіяни та їхня культура й мова.

Слідуючи дивній логіці не тільки провідних політиків Росії, а й багатьох простих росіян, століття коли більш, коли менш жорстокого придушення української мови та культури царями й більшовиками зобов'язують сьогоденню Україну возз'єднатися з Росією в так званий Митний союз. Але така пропозиція російського Уряду вмикає сигнал тривоги в

Україні. Так само як Радянський Союз не був ні радянським (тобто справді радянською демократією), ні союзом (тобто об'єднанням рівноправних), Митний союз також не має своєю основною метою митне врегулювання і також не є справжнім союзом. Швидше, він є одним з інструментів Кремля, покликаних забезпечити авторитарний режим Путіна з допомогою побудови нової імперії на базі ефемерної "євразійської" цивілізації – нібито унікальної наднаціональної культури між Азією і Європою.

Митний союз, за яким у 2015 р. має відбутися заснування ще більш інтегрованого Євразійського союзу, – головна фішка національної мрії, про відродження Великої Росії як самодостатнього полюса в міжнародній політиці. Цей проект створено для відволікання уваги населення Росії від багатьох вад путінського режиму. Оскільки нинішнє керівництво Росії може похвалитися лише небагатьма справжніми успіхами в реформуванні російської корумпованої державної адміністрації, незбалансованої соціальної системи та застійної економіки, реалізація нового амбіційного геополітичного проекту покликана забезпечити політичну легітимність для продовження мало чим видатного в інших аспектах правління Путіна. Багато про що свідчить, наприклад, той факт, що Митний союз, нібито виключно економічний блок, нині веде переговори про включення до свого складу Сирії Асада.

Проте саме приєднання України до Митного/Євразійського союзу є найважливішим інструментом російського колективного ескапізму. Інкорпорування України в російський проект перетворить президента Путіна на нового "збирача" російських земель, а також на історичну постать, яка відновила Росію-Євразію як політичну силу світового масштабу нарівні зі Сполученими Штатами, Європейським Союзом і Китаєм. Реалізація проекту вже йде повним ходом і в ньому утилізується безліч зв'язків між Москвою і Києвом – політичних, економічних, наукових, культурних, – за допомогою яких влада Росії впливає на внутрішні й міжнародні справи України. Саме це підґрунтя і, меншою мірою, корумповане керівництво України, її напівавторитарна політична система й заслання олігархи є глибинним джерелом поточних внутрішніх і міжнародних вагань Києва – чинником, значимість якого європейська громадськість продовжує нерозуміти, оцінюючи діяльність Януковича.

Під час холодної війни в Західній Німеччині існувала приказка, що ключ до німецької єдності зберігається в Москві. Щось подібне можна сказати також і про майбутнє загальноєвропейської єдності. Європеїзація пострадянської Східної Європи відбудеться тільки тоді, коли російський Уряд, з тієї чи іншої причини, дасть на це добро або його змусять це дозволити.

ЄС має усвідомити й адекватно відреагувати на ту обставину, що сьгоднішні виклики у відносинах з його східними сусідами багато в чому обумовлені відкритим або негласним втручанням московської влади. Звичайно, причини проблем Брюсселя з його "Східним партнерством" не обмежуються виключно саботажем з боку Росії. Віктор Янукович, Олександр Лукашенко або Серж Саргсян – далеко не ангели, а їхні вотчини, як і Російська Федерація, – досить своєрідні схрещування держкапіталізму, напівавторитаризму та неопатримоніалізму. Так, Янукович проводив таку невизначену зовнішню політику, значною мірою виходячи з того, що в нього мало інших альтернатив. І хоч би хто став його наступником як керівник України, він матиме справу з такими самими проблемами. Навіть якщо новий Президент України набагато більшою мірою підтримуватиме українську європеїзацію, він буде змушений мати справу з подальшим, а може й з іще рішучішим, спротивом Росії європейській інтеграції України.

Погрожуючи вжити "захисних заходів", якщо Київ підпише Угоду про асоціацію з Брюсселем у 2013 р., російська політика різко підвищила очікувані в Україні витрати на реалізацію європейської інтеграції. Російський Уряд зробив заручниками сотні тисяч (особливо східноукраїнських) співробітників промислових компаній, які виробляють споживчі товари, технічне обладнання та апаратуру для російського ринку. Простий меседж російського Уряду такий: "Ви можете робити все, що схочете, але якщо ви йдете на Захід, ми

закриємо наші ринки (вживемо "захисних заходів)". Після експериментального п'ятиденного російського бойкоту імпорту з України в серпні 2013 р. серед багатьох українських робітників, менеджерів та інженерів, а також їхніх родин – а це мільйони українських громадян – панує страх перед можливою подальшою відплатою. Ця загроза є реальною і є сьогодні важливим джерелом та основною причиною нестійкої зовнішньої політики Росії.

Парадоксальне в сумній історії нинішніх труднощів для українського прагнення до асоціювання з ЄС те, що на сьогодні найбільшим зовнішньоекономічним партнером Росії є не хто інший, як Євросоюз. Близько половини міжнародної торгівлі Росії припадає на держави – члени ЄС, від них вона отримує три чверті своїх іноземних інвестицій. Німецькі, голландські, французькі, італійські і тощо платежі та, зокрема, російські енергоносії (газ, нафта, вугілля) щомісяця поповнюють бюджет РФ і фінансово заправляють російську економіку. Вигідне, авторитетне й ефективне економічне співробітництво ЄС з Росією є сьогодні одним з чинників, що забезпечують функціонування російської економіки.

Європейська економіка, з іншого боку, значно меншою мірою спирається на російські імпорти та експорти, які становлять лише невелику частку значної зовнішньої торгівлі країн – членів ЄС. У єдиній сфері, де, як здається на перший погляд, існує певна європейська залежність від Росії – поставки російського природного газу в Європу, – ця залежність насправді взаємна. Можна навіть припустити, що газовий російсько-європейський зв'язок ставить російську економіку в менш вигідне становище, бо Росія на цей час має зовсім небагато інших способів транспортування свого газу в інші частини світу. Більшість її трубопроводів ведуть на захід, а різні потенційні альтернативи експорту ще далекі від того, щоб замінити великий європейський ринок. До того ж Російській державі необхідні регулярні й надійні західні валютні перекази за поставки російського газу для виплати заробітної плати, пенсій і стипендій. Крім того, "Газпром" потребує стабільного доходу від експорту в Європу, щоб втриматися на плаву. Натомість країни ЄС з кожним роком мають дедалі більше можливостей замінити російський газ іншими енергоносіями або джерелами, як, наприклад, сланцевим норвезьким або скрапленим газом. Характер і контекст російсько-європейського газового бізнесу сьогодні такий, що створюється, щонайменше, взаємозалежність або, швидше, певна російська залежність від ринків ЄС (рис. 3).

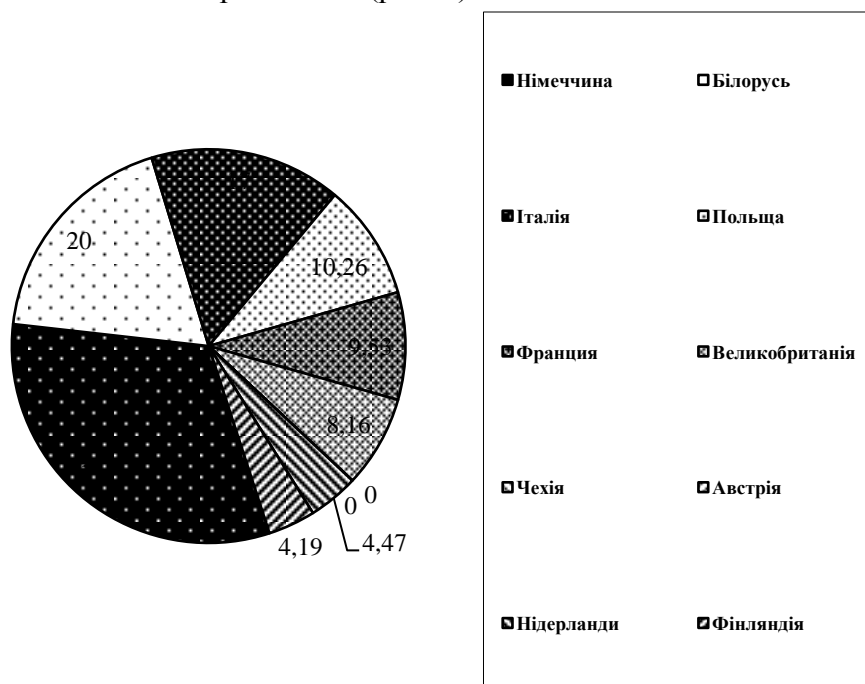

Рис. 3. Головні споживачі російської нафти [8]

На цьому фоні саботаж Кремлем брюссельського проекту "Східного партнерства" є дивним випадком помилкової взаємної оцінки в міжнародній дипломатії. Російський Уряд проводить жорстку політику проти міжнародного гравця – ЄС, від стабільного співробітництва з яким вона залежить у низці сфер, наприклад, зовнішній торгівлі, іноземних інвестиціях, наукових проектах тощо. ЄС, у свою чергу, чомусь не використовує значних важелів впливу на Росію для забезпечення власної політики асоціації щодо своїх східних сусідів. Навпаки, Брюссель намагається щось вирішити за допомогою тиску на українське керівництво, що перебуває під ковпаком Росії, яка, у свою чергу, залежить від європейського ринку. Замість усвідомлення суті питання, політики ЄС відволікають себе і своїх виборців на різні звернення до Києва. Свідомо чи несвідомо ігноруючи складний виклик, перед яким сьогодні стоїть сам Євросоюз, європейські політики воліють пафосно критикувати російську політику на пострадянському просторі, невпинно висувати вимоги щодо мирного врегулювання російської агресії, виголошувати мантри про дотримання прав людини, закликати до поваги суверенного вибору кожної країни, та досягнення компромісу і т. ін.

Якщо врахувати всі аспекти нинішньої ситуації, складається враження, що сьогоднішня безвихідь у політиці сусідства Брюсселя в пострадянській Європі має своє коріння в звичайному прагненні зберегти дипломатичний комфорт. Корінь дефекту "Східного партнерства" – у простих інтелектуальних і/або політичних лінощах європейських діячів, а не в якихось заборонних організаційних та економічних обмеженнях використання трикутника ЄС – Україна – Росія для просування європейських цінностей. ЄС міг би відносно простим способом задіяти свою економічну потугу й оголосити Росії про відповідні заходи, які він застосує у випадку, якщо російський Уряд каратиме український за асоціацію з ЄС.

Але він, очевидно, не хоче цього робити, оскільки це може створити труднощі для нинішніх зручних і прибуткових бізнес-відносин ЄС із Росією. І це незважаючи на те, що таке попередження навряд чи дорого коштуватиме Євросоюзу, бо російська влада навряд чи поставить під загрозу свою і без того хистку нинішню економічну й бюджетну стабільність. Проте для країн ЄС некомфортно ризикувати, йти на конфронтацію з Росією та замислюватися над тим, як реструктурувати джерела своїх енергетичних поставок у тому малоймовірному випадку, якщо виникне потреба в більш потужних реальних санкціях проти Росії. Насправді, ніяких широкомасштабних заходів не запроваджено, і російська влада не переглянула свою позицію щодо Угоди про асоціацію. Однак ЄС, як, очевидно, вважають його керівники і дипломати, не повинен діяти подібним чином, а виключно з допомогою переконань, посередництва і пошуку компромісів, тобто підходів, до яких у Москві ставляться з гумором.

Оскільки уряд ЕС продовжує діяти нерішуче, російська влада продовжує блефувати, що вона у змозі переформатувати пострадянський простір згідно зі своїми уявленнями. Фактично ж для цього російська політика не має ні стійкої економічної моделі, ні відповідних політичних інститутів, ні потрібного морального авторитету, ні адекватних адміністративних інструментів. Під неефективним керівництвом російської влади, що перевитрачає свої обмежені ресурси і переоцінює свої скромні управлінські здібності, пострадянський простір залишатиметься джерелом нестабільності. Із цих причин у власних інтересах Брюсселя – подолати свою нинішню несміливість і, нарешті, використати значну економічну й політичну вагу країн ЄС для тиску на російський уряд для того, щоб той акцептував угоди про асоціацію з Молдовою, Грузією і, насамперед, з Україною (а можливо, і Вірменією).

Парадоксальним чином сьогодні, за даними опитування грудня 2013 р., більшість населення Німеччини згодна з майбутнім вступом України до ЄС (40% підтримують приєднання України протягом найближчих 10 років і 24% – через 10-20 років).

Київ уже протягом кількох років дозволяє громадянам ЄС безвізовий в'їзд в Україну. Однак більшість українців досі ще змушені проходити тривалий, принизливий і дорогий процес

подачі й розгляду заяви, щоб одержати навіть короткострокову Шенгенську візу. При цьому особливо західноєвропейські консульства нерідко поводяться з українськими заявниками, як з потенційними злочинцями, та іноді відхиляють їхні візові запити на сумнівних підставах.

Німеччина, спільно з "Газпромом", побудувала дорогий підводний газопровід через Балтійське море, головна функція якого полягає для політики Росії в тому, щоб обходитися без української газотранспортної системи, яка тепер не використовується на всю потужність. "Північний потік" тим самим надав у розпорядження Кремля додаткові важелі для тиску на Київ. Більше того, кілька країн – членів ЄС нещодавно погодилися співпрацювати з Росією в будівництві подібного, але ще дорожчого трубопроводу через Чорне море. Завершення цього "Південного потоку" забезпечить Росії повну незалежність від української ГТС. Дивно і те, що обидві дочірні компанії "Газпрому", тобто Nord Stream і South Stream, очолюють відомі відставні політики Соціал-демократичної партії Німеччини – колишній канцлер ФРН Герхард Шредер і колишній мер Гамбурга Хеннінг Фошерау.

За минулі кілька років ЄС втратив дорогоцінний час, можливості і довіру через його непослідовність у побудові відносин зі своїми пострадянськими сусідами. Сьогодні Україна привертає підвищену увагу Заходу не тільки до значних політичних ризиків, а й до шансів європеїзації колишнього СРСР. Чи почнуть, нарешті, Брюссель, Берлін, Париж серйозно ставитися до "Східного партнерства"? І в ширшому сенсі: чи почне ЄС розглядати себе як справжнього партнера, а не просто як учителя українців, грузинів чи молдован? Чи означає запропонована їм Євросоюзом асоціація насправді те, про що говорять назви і змісти цих угод? Чи ця пропозиція Брюсселя має на увазі лише зобов'язання країн-партнерів перед ЄС, але не навпаки? Коли ЄС зробить свій власний "європейський вибір", який він постійно закликає зробити своїх східних партнерів? Коли Брюссель почне втілювати в життя європейські цінності стосовно своїх східних сусідів не за допомогою претензійного читання лекцій, а через послідовну політику, адекватну дипломатію і, за необхідності, реальні дії на пострадянському просторі? [9].

На думку європейського політика Яцека-Саріуша Вольські, російська політика, в буквальному сенсі, прорахувалася в своєму прагненні відколоти частину України. Таку думку член комісії закордонних справ, колишній віце-президент Європарламенту Яцек Саріуш-Вольські висловив в ефірі Еспресо.TV. "Санкції вже діють. Вони коштували Росії вже близько ста п'ятдесяти мільярдів доларів, натомість значно дорожче Росії обійдуться санкції третього ступеня, йдеться про економічну і фінансову блокаду. Ці санкції наближаються до тих, що були запроваджені щодо Ірану. Натомість те, що російський Уряд не реагує на ці санкції, – інша справа, так виглядає, що цілеспрямованість відтворення російської імперії у форматі, який мав Радянський Союз, є більшою ніж побоювання санкцій. Фінансові втрати були полічені Президентом Росії, щоправда ситуація вже сягнула такого рівня, що ці втрати коштів значно перевищать (як би вони не були пораховані) територіальні зиски, котрі прагне отримати Росія", – вважає Яцек Саріуш-Вольські [10].

Необхідно відзначити, що значно знизився показник зростання економіки Російської Федерації. Міністр економіки Російської федерації Олексій Улюкаєв визнав уповільнення російської економіки, зокрема, через "погану міжнародну ситуацію" і "відтік капіталу", з якими зіткнулися росіяни після приєднання Криму. За перші три місяці 2014 року інвестори вивели з Росії більше коштів, ніж за весь минулий рік, а економічна ситуація була найважчою за останні п'ять років (рис. 4). "Крім внутрішніх факторів, додалася невпевненість на глобальних ринках, відтік капіталу, відсутність готовності інвесторів приймати інвестиційні рішення у важкій міжнародній ситуації, що виникла за останні два місяці", – заявив міністр. Він зазначив, що за перший квартал російська економіка збільшилася на 0,8%. Польське видання зазначає, що раніше експерти прогнозували зростання на 2,5 %. Міністр також повідомив, що Уряд Росії може подати скаргу на дії США у Світову організацію через американські санкції проти чотирьох російських банків, введених за захоплення Криму [11].

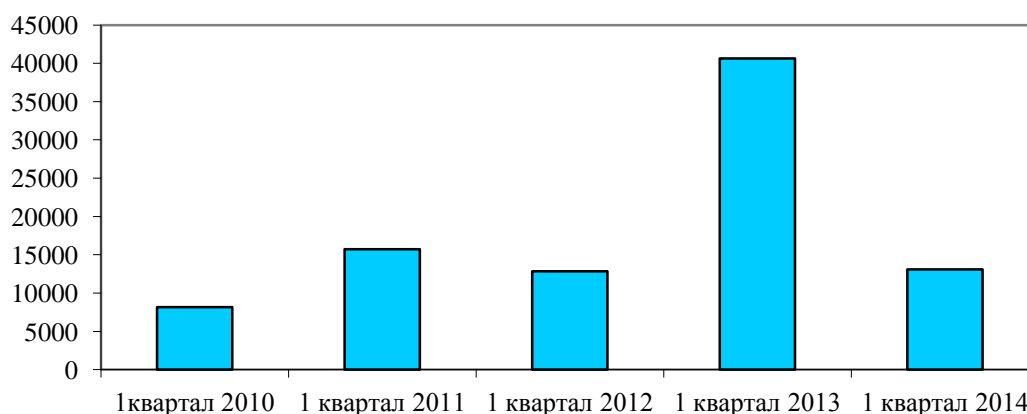

Рис. 4. Динаміка прямих іноземних інвестицій у російську економіку за I період 2014 р. та аналогічні періоди минулих років (млн. дол.) [8]

Примітним є те, що втрати РФ уже стають помітними. Банк Росії 3 березня продав на валютному ринку 11,272 мільярда доларів, що є рекордним показником за весь час. Про це повідомляється в матеріалах ЦБ. Попередній максимум, встановлений у вересні 2011 року, був перебитий більш ніж у чотири рази. Масові продажі були викликані зростанням напруженості навколо України, яка призвела до обвалу рубля. Долар і євро оновили історичні максимуми. ЦБ, у свою чергу, різко збільшив присутність на валютному ринку. 3 березня 2014 регулятор збільшив обсяг накопичених інтервенцій, що призводять до зсуву кордонів коридору бівалютного кошика на 5 копійок зі 350 мільйонів до півтора мільярда доларів. 4-5 березня 2014 року курс рубля мав велику частину втрат, понесених у попередній день. У результаті вранці 5 березня 2014 року банк Росії вперше за майже місяць не зрушив межі бівалютного коридору. ЦБ також заявив, що незважаючи на рішення щодня визначати параметри курсової політики, регулятор зберігає мету завершити до 2015 року перехід на плаваючі валютні курси. Перехід відбудеться після того, як ризики для фінансової стабільності будуть знижені [12].

Також слід зазначити, що військові дії Криму обійшлися Росії в три відсотки ВВП РФ, який за підсумками 2013 року становив 66,689 трильйона рублів. Про це увечері 3 березня повідомляється на сайті газети «Ведомости» з посиланням на підрахунки Bank of America Merrill Lynch. У разі військової операції прокачування палива через Україну опиниться під загрозою, а через територію країни йде палива на 30 мільярдів доларів на рік. Крім того, на таку ж суму газу закуповує сам Київ, відзначає банк. Крім економічних санкцій, Кремлю пророкують і зовнішньополітичні обмежувальні заходи. У Bank of America Merrill Lynch оцінюють вторгнення Росії до Криму як невисоку. У Credit Suisse вважають, що ця ймовірність становить 15-20 відсотків. У швейцарському банку вважають, що в разі військової операції в Криму Євросоюз може заблокувати будівництво «Південного потоку» і відмовитися від закупівель російського газу, переключившись на альтернативні джерела палива та інших постачальників. Зокрема, влада РФ планує надати фінансову допомогу Криму. Її обсяги поки що не відомі, повідомлялося тільки, що дефіцит бюджету автономної республіки становить 35 мільярдів рублів. Міністр фінансів РФ Антон Сілуанов заявляв, що російський Уряд опрацьовує питання про забезпечення виплат бюджетникам в Криму та виконання соціальних зобов'язань місцевої влади перед жителями. На фоні кримської кризи в Росії різко зросли курси євро і долара: європейська валюта 3 березня перевищувала позначку в 51 рубль, долар сягав 37 рублів на Московській біржі (рис. 5). За інформацією ЗМІ, ЦБ для підтримки рубля міг витратити до десяти мільярдів доларів. Рада Федерації 1 березня дозволила владі РФ ввести війська на територію України. Російські урядовці виправдовують можливе збройне втручання тим, що необхідно забезпечити безпеку російських громадян в Криму, а також захистити інтереси країни в регіоні після зміни влади в Україні [13].

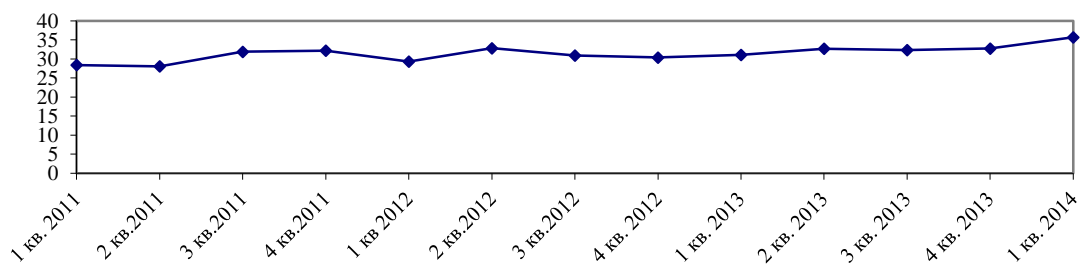

Рис. 5. Динаміка курсу рубля до дол. США [8]

Своїми рішучими і водночас авантюрними діями російська влада намагається впевнено торувати собі шлях до слави великого полководця, батька нації, тріумфатора, ну і звісно – "збирача російських земель". Та чи вдасться йому навіки увійти в історію під такою маркою? Часто в історії тріумф на початку трохи згодом обертається проти переможця і б'є по ньому нещадно. Солодкий п'яний смак перемоги трансформується в гіркоту трагедії не лише для лідера, а й для усього народу.

Одразу напрошуються історичні паралелі з нацистською Німеччиною 1930-х років. Як і в Німеччині тоді, так і в Росії сьогодні ми бачимо такі тоталітарні прояви та тенденції, як культ особистості, утвердження однопартійної системи, зрощення державного і партійного апарату, жорстка цензура, переслідування інакомислення, політичні в'язні, тотальна ідеологічна обробка населення. Усе це робиться для того, щоб сконцентрувати владу в одних руках, аби інші руки і голови "не заважали відновлювати велич і могутність Росії". Сьогодні ми стаємо свідками планомірного перетворення Росії на тоталітарну державу. Ознакою цього є тотальна ідеологічна обробка й одурманення. Путінська пропаганда через газети, книги, фільми, телебачення, інтернет впродовж останніх років дуже активно промивала мізки простим росіянам. І така політика уже дала свої плоди.

Окрім пошуку ворогів внутрішніх, взялися і за ворогів зовнішніх. На першому місці в рейтингу противників, очевидно, англо-саксонський світ у США та Великобританії, які "споконвіку плетуть інтриги" проти Росії. А на другому місці – їхні "слуги" – Польща, Грузія, прибалтійські країни, ну і звісно, Україна. І тут на фоні всього цього росіянам на кожному кроці ввижається всесвітня змова ворогів, які хочуть знищити Росію, розділити великий російський народ, споїти працездатне населення, розбестити молодь тощо.

Згідно із соціологічними дослідженнями 58,8% опитаних підтримують воєнне втручання в Україну, проти – лише 19,6%. Отже, Путіна можна привітати з "перемогою". Він домогся, чого хотів – величезної підтримки суспільної думки, підтримки війни.

Пригадується історія франко-пруської війни 1870-1871 рр. Тогочасна Франція на чолі з Наполеоном III переживала важкі економічні часи. Окрім того, французьке суспільство було надзвичайно поляризованим: одні воліли жити в республіці, а інші ратували за збереження монархії. Щоб згуртувати націю і відвернути суспільну увагу від економічних проблем, французька влада вирішила використати один дієвий метод – маленьку переможну війну. Проте вона вийшла не зовсім маленькою і аж ніяк не переможною. Французька армія зазнала ганебної поразки. Під Парижем, у Версалі був підписаний принизливий сепаратний мир. Країна втратила значні території.

Сьогодні в російській економіці спостерігаються тривожні сигнали, її зростання уповільнюється. У самій Росії чимало депресивних регіонів, в яких ось-ось може статися соціальний вибух. Дається взнаки залежність російської економіки від світового попиту на природний газ та нафту. Незважаючи на уявний розвиток і зростання, російська економіка досі має сировинно-орієнтований напрям. Російський газовий монополіст вже зазнає важких збитків через погіршення стосунків з Європою і США. На черзі економічні санкції та

ізоляція. Фактичний розрив відносин з Україною прискорює майбутній крах російської економіки. Автомобілебудівна промисловість поступово котиться до банкрутства. Обвал акцій на Московській біржі та й самого рубля може надалі призвести до катастрофічних наслідків.

На фоні економічних негараздів чітко проявляються національні суперечності. Щороку трудові мігранти з Середньої Азії та кавказьких республік формують мультикультурне середовище уже не тільки в Москві і Петербурзі, а й в інших містах. І ми вже не згадуємо про проблему Ставропольського краю, де кавказці уже витісняють російське населення, в тому числі і насильно. Небезпечний мігрантський "котел" може будь-якої миті вибухнути і вилитися в жадливий міжетнічний конфлікт. Передумови цього конфлікту вже є. Згадаймо останні погроми на ринку Бірульово в жовтні 2013 року. А подібних випадків в попередні роки було чимало.

Можливий початок активної фази агресії проти України тільки стане каталізатором для поглиблення суперечностей в російському суспільстві, що виллється в справжню катастрофу. Важкі економічні труднощі призведуть до різкого зниження рівня життя, зростання злочинності, тотального збідніння населення. Це у свою чергу зумовить страшний соціальний вибух, криваву революцію, жорстокі міжетнічні конфлікти, громадянську війну і розвал Російської Федерації на окремі слабкі суб'єкти – вогнища нестабільності. Європу накриє потік біженців з Росії.

Отже, авантюра Путіна, що прагне реанімувати Російську імперію, дуже дорого коштуватиме російському народу [14].

ВИСНОВКИ

У підсумку спостерігається втеча інвесторів: всього за один день спричинило капіталізацію російських компаній на Московській міжбанкській валютній біржі (ММВБ) на 62,5 млрд дол, перевищило розмір всіх витрат на підготовку і проведення Олімпіади в Сочі. Під час торгів на ММВБ торги акціями декількох компаній – "Мечела", ФСК ЄЕС, "Мостотрест", "КамАЗа" – припинялися через падіння більш ніж на 20%. "Газпром" за день втратив 11% вартості акцій.

У цілому російський ринок акцій втратив більше 6% своєї капіталізації. Інвестори масово йдуть із Росії. Необхідно зазначити, що у власності іноземців до останнього моменту було близько 70% акцій російських компаній, а також 70% російських єврооблігацій. За прогнозами, дані з відтоку прямих інвестицій за тиждень можуть показати цифру понад 1 млрд дол.

І найнеприємніше, що повернення інвесторів в осяжному майбутньому чекати не варто, як би привабливо не виглядали акції російських емітентів.

Тим часом газета Financial Times з посиланням на свої джерела в адміністрації Барака Обама повідомила про можливість введення санкцій відносно російських фінансових інститутів "за іранським зразком" як про один з варіантів тиску на російський Уряд у разі початку військових дій в Україні. Якщо така пропозиція буде схвалена, то підпадають під санкції російські фінустанови, які втратять доступ до контрольованих США платіжних систем і можливості проводити операції в доларах.

Крім того, події в Україні можуть викликати зміни в енергетичній політиці Штатів. Запропоноване лідером республіканців Джоном Бонером скасування заборони на експорт газу з США з метою "протистояти агресії Росії" не може вважатися санкцією проти Кремля, але воно покликане в перспективі зменшити залежність Європи від російських поставок енергоресурсів. А значить, збити на них ціни.

І хоча це питання поки віддаленої перспективи, але і розпочате під впливом геополітичної кризи зростання цін на нафту поки нічим російській економіці не допоможе. На думку

російських аналітиків, щоб це спрацювало "в плюс", ціна повинна бути стійко вище 120 дол. / бар. У той час як і самі російські офіційні особи раніше заявляли про можливість її зниження. Як відомо, Уряд Росії затвердив бюджет на 2014 р. в еквіваленті близько 410 млрд дол доходів при витратах близько 420 млрд і дефіциті в 10 млрд (або 0,4% очікуваного ВВП в 2,5 трлн дол.).

Враховуючи, що в Кремлі розраховують отримати близько половини доходів скарбниці за рахунок надходжень нафтового і газового секторів країни, цілком очевидно, наскільки болючим для російського держбюджету може виявитися зниження світових цін на енергоносії.

Тим часом варіант навіть обмеженої участі Росії в конфлікті може призвести до зростання бюджетних витрат і переоцінки кредитного ризику її валютних зобов'язань, вважають експерти Credit Suisse. У свою чергу, рейтингове агентство «Standard&Poog» повідомило, що уважно відстежує розвиток конфлікту між Росією і Україною і попередило про можливість своєї реакції на події, якщо визнає її доречною.

Ми вважаємо, що очевидною демонстрацією непорядного стану російської економіки і низької довіри до неї з боку зовнішніх інвесторів є курсова динаміка тамтешньої валюти ще до появи російських військових і техніки в Криму.

Рубль почав стрімко слабшати з січня поточного року, в якому російська валюта знецінилася на 7,7%, тоді як за весь 2013-й – на 7,4%. Населення вже тоді запанікувало, Уряд заметушився. Чиновники почали активно заспокоювати громадян, мовляв, це євро і долар дорожчають, а рубль тут ні при чому. При цьому вони воліли не помічати багатьох реалій, що відбувалися. Практично прямовисне падіння національної валюти називалося нормальним коливанням.

Ще до останніх подій прогнозний відтік капіталу з країни в 2014 р. оцінювався міністерством економічного розвитку і торгівлі в 25 млрд дол. Однак думка незалежних економістів серйозно відрізнялася від офіційної: тільки в першому кварталі очікувався відтік капіталу на 30-35 млрд дол. США.

Інвестори прекрасно розуміють, що російська економіка і, без того буксувала при порівняно сприятливій кон'юктурі, у разі введення санкцій може запросто звалитися. Російські депутати називають загрози санкцій то спробою шантажу, то двосічною зброєю, заявляючи, що в Совфед навіть взяли за опрацювання заходів у відповідь на їх введення. Тирада голови комітету Ради Федерації з конституційного законодавства Андрія Клішас, що в даний час юристи вивчають можливість конфіскації активів і рахунків зарубіжних компаній, у тому числі приватних, прозвучала цілком у відповідності з "кращими більшовицькими традиціями", які, виявляється, опинилися в Росії ще якими живучими. Як би там не було, загроза конфіскації (нехай поки і дуже теоретична) навряд чи є гарним стимулом для іноземних інвестицій у російську економіку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Г. Політологія : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Кремень ; [за наук. ред. проф. М. І. Горлача]. — Харків : Друкарський центр «Єдинорог», 2001. — 640 с.
2. Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика / К. В. Рудый. — М. : Новое знание, 2008. — С. 264—312.
3. Джефри Д. Сакс. Диагностика кризиса / Джефри Д. Сакс // Компаньон. — 2000. — № 4. — С. 477—495.
4. Шварц А. И. Настоящее и псевдо / И. А. Шварц // Финансовые кризисы. — 2007. — № 8. — С. 24—28.
5. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. — 2009. — № 5. — С. 17—22.
6. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання / А. А. Чухно // Економіка України. — 2010. — № 1. — С. 16—21.

7. Чим ризикує Росія, намагаючись задушити українську економіку? [Електронний ресурс] / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. — 2014. — № 14. — С. 8. — Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/chim-rizikuye-rosiya-namagayuchis-zadushiti-ukrayinsku-ekonomiku-html>.
8. Статистика [Електронний ресурс] / Официальный сайт Центрального банка Российской Федерации. — Режим доступа : <http://www.cbr.ru/statistics>.
9. Недорозуміючи Україну, переоцінюючи Росію [Електронний ресурс] / Андреас Умланд // Дзеркало тижня. — 2014. — № 17. — С. 5. — Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/nedorozumiyuchi-ukrayinu-pereocinyuyuchi-rosiyu-html>.
10. Фінансові та економічні втрати Росії перевищують територіальні зиски, що їх прагне отримати РФ [Електронний ресурс] / Еспресо ТВ. — Режим доступу : http://espresso.tv/news/2014/04/16/finansovi_ta_ekonomichni_vtraty_rosiyi_perevyschat_terytorialni_zysky_scho_yikh_prahne_otrymaty_rosiya_yevrodeputat.
11. В России признают проблемы с экономикой из-за присоединения Крыма [Електронний ресурс] / Корреспондент. — Режим доступа : <http://korrespondent.net/world/russia/3350564-v-rossyy-pryznaut-problemy-s-ekonomykoi-yz-za-prysoedyneniya-kryma-smy>.
12. За 1 день Росія витратила на порятунок курсу рубля \$11,2 млрд. – найбільший історичний рекорд [Електронний ресурс] / Фінанси України. — Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2014/03/05/320555>.
13. Втрати економіки Росії від війни в Криму оцінили в три відсотки ВВП [Електронний ресурс] / Мерил Лунч // Фінанси України. — 2014. — № 16. — С. 23. — Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2014/03/04/320436>.
14. Що чекає на Росію? [Електронний ресурс] / В. Герасимчук // Народна Правда. — 2014. — № 9. — Режим доступу : <http://narodna.pravda.com.ua/politics/531e23de3846c>.

REFERENCES

1. Kremen, V.G. (2001), *Politolohiya* [Politics], Drukars'kyu tsestr «Yedynopoh», Kharkiv, Ukraine.
2. Rudyiy, K.V. (2008), *Finansovyye krizisy: teoriya, istoriya, politika* [Financial crises: theory, history, politics], Novoe znanie, Moscow, Russia.
3. Saks, Dzh.D. (2000), “Diagnosis crisis”, *Kompanion*, no. 4., pp. 477-495.
4. Sdrwartz, A.I. (2007), “Real and Pseudo”, *Finansovyye krizisy*, no. 8., pp. 24-28.
5. Baranovskiy, O.I. (2009), “Nature and types of financial crises”, *Finansi Ukrayini*, no. 5., pp. 17-22.
6. Chuhno, A.A. (2010), “Modern financial and economic crisis: nature, ways and means of overcoming”, *Ekonomika Ukrayini*, no. 1, pp. 16-17.
7. Umland, A. (2014), “What risks to Russia, trying to stifle the Ukrainian economy?”, *Dzerkalo tizhdnya*, no. 14, available at: <http://gazeta.dt.ua/internal/chim-rizikuye-rosiya-namagayuchis-zadushiti-ukrayinsku-ekonomiku-html> (access October 20, 2014).
8. The Bank of Russia's official website / Statistika (2014), available at: www.cbr.ru/statistics/ (access October 20, 2014).
9. Andreas Umland (2014), “Not understanding the Ukraine, Russia overestimating”, *Dzerkalo tizhdnya*, no. 17, available at: <http://gazeta.dt.ua/internal/nedorozumiyuchi-ukrayinu-pereocinyuyuchi-rosiyu-html> (access October 20, 2014).
10. *Espresso.tv* (2014), “Financial and economic costs of territorial gains exceed that of seeking RF”, available at: http://espresso.tv/news/2014/04/16/finansovi_ta_ekonomichni_vtraty_rosiyi_perevyschat_terytorialni_zysky_scho_yikh_prahne_otrymaty_rosiya_yevrodeputat (access October 20, 2014).
11. *Korrespondent* (2014), “In Russia recognize the problems with the economy due to the annexation of Crimea”, available at: <http://korrespondent.net/world/russia/3350564-v-rossyy-pryznaut-problemy-s-ekonomykoi-yz-za-prysoedyneniya-kryma-smy> (access October 20, 2014).
12. *Finance.ua* (2014), “1 day Russia spent to rescue the ruble \$ 11.2 billion – the largest historical record”, available at: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2014/03/05/320555> (access October 20, 2014).
13. *Finance.ua* / Merrill Lynch (2014), “Economic losses of the war in the Crimea was estimated at three percent of GDP”, available at: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2014/03/04/320436> (access October 20, 2014).
14. Gerasimchuk, V. (2014), “What will happen in Russia?”, People blog "People Truth", available at: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/531e23de3846c/> (access October 20, 2014).